

Første maj og otte timers-dagen

af Morten Thing

[1. maj 1890. Et dokumentarium, SFAH, Kbh. 1990, s. 273-283.]

Arbejdstidsforkortelse var fra starten ét af arbejderbevægelsens dagskrav. Pio har det med i *Socialistiske Blade*. Det var et krav, der ikke blev betragtet som et socialistisk krav, altså som et krav, der havde med en revolutionering af samfundet at gøre. Det var langt snarere et krav, som direkte udsprang af det særlige ved arbejdsdagen under kapitalistiske produktionsforhold, at den har en tendens til at blive længere og længere så at sige af sig selv, hvis ikke arbejderne sørger for at begrænse den. Hvor svendenes arbejdstid under lavssystemet var reguleret af tradition og lavsbestemmelser, er arbejderens det kun af udbud og efterspørgsel. Er mændenes arbejdskraft for dyr inddrages også kvinders og børns arbejdskraft af industrien.

Der er naturligvis en øvre biologisk grænse for arbejdstiden. Sove skal enhver. Men eksempler fra den tidlige industrialisering viser, at arbejdere var tvunget til at arbejde hele deres vågne periode.

En sådan rovdrift på arbejdskraften udpiner den og får arbejderens sundhedstilstand til at forringes og deres gennemsnitslevealder til at falde. Flere af artiklerne i denne bog viser, at arbejderne i høj grad var opmærksom på disse forhold, som jo i øvrigt var ganske iøjnespringende for dem. Det var vanskeligt at lade være med at se dem.

Kampen for at nedbringe arbejdstiden er indtil en vis grænse dikteret af overlevelse. Reguleres arbejderens interne konkurrence ikke (gennem fagforeninger og overenskomster), og får arbejderne ikke tid til at regenerere i en mere udvidet betydning end den biologiske minimalbetydning, får det omfattende betydning for spædbørnsdødelighed, ernæringstilstand, familjeliv, sygelighed, fysisk styrke og dødelighed.

Og arbejdstiden var lang. Regner vi spisepauser fra, så får vi følgende nettogennemsnitsarbejdstider:

1872	11,4
1884	10,8
1899	10,1
1910	9,7
1918	9,5

Kilde: *Tillæg til Beretning om DsF's Virksomhed 1917-18*

Men gennemsnitlige arbejdstider siger kun noget om abstraktionen den gennemsnitlige arbejder. Især når der ikke findes nogen samfundsmæssig norm for arbejdstiden er der en tendens til meget store forskelle. I den citerede beretning fra DsF har man også lavet en opgørelse over hvor mange medlemmer af fagforeningerne, der arbejdede til hvilke tider. Tabellen ser således ud:

	1872		1884		1899		1910		1918	
	Antal medl.-mer	Pct.	Antal medl.-mer	Pct.	Antal medl.-mer	Pct.	Antal medl.-mer	Pct.	Antal medl.-mer	Pct.
Under 8 timer	–	–	–	–	170	0,20	248	0,26	3025	1,18
8 timer.....	200	0,32	200	0,32	646	0,74	5083	5,25	9282	3,64
8½ time	–	–	–	–	293	0,32	943	0,27	11145	4,36
9 timer.....	74	0,13	244	0,40	4187	4,80	14034	14,48	37090	14,53
9½ time	30	0,05	2191	3,50	6700	7,50	20272	20,91	85815	33,61
10 timer	3295	5,70	16543	26,50	61785	70,70	48419	49,95	70887	27,76
Over 10 timer	54223	93,80	43177	69,50	13614	15,53	7932	8,18	38084	14,92
I alt.....	57822	100,00	62355	100,00	87395	100,00	96931	100,00	255328	100,00

Fra 1872 til 1890 havde den gennemsnitlige arbejdstid bevæget sig 1,3 time, fra at 93,8% arbejdede mere en 10 timer til kun 15,5% gjorde det³. Mange af teksterne i denne samling vil i øvrigt vise, at enkelte arbejdergrupper såsom bagere, tjenere og tyende ofte havde arbejdstider helt oppe på 16-18 timer.

Der var således god grund til at fortsætte kampen for en nedsættelse. Det danske socialdemokrati sluttede helljertet op i 8-timers kampen. Argumentationen følger forskellige baner, men i hovedsagen følger det et økonomisk, et hygiejnisk, et åndeligt og et moralsk spor. Af disse spor er den økonomiske argumentation uden tvivl den mest interessante. Ikke fordi den er økonomisk, men fordi den er overraskende.

Argumentet lyder nogenlunde sådan her: Man skulle tro, at der var en ligefrem sammenhæng mellem arbejdstid og arbejds løn; at man altså får højere løn, jo længere man arbejder. Men det passer ikke, siger de socialdemokratiske agitatorer, tvært imod. Det overraskende ligger i, at de forklarer denne modsætning med en henvisning til Marx' opfattelse af arbejdsdagen, med at der bag den tilsyneladende modsigelse ligger et andet og forståeligt økonomisk forhold.

For Marx er arbejdskraften en vare. Arbejderen møder op på markedet og sælger, ikke sit arbejde, men sin arbejdskraft. Værdien af enhver vare (dvs. dens bytteværdi) er lig med den mængde arbejde som medgår til dens produktion. For at (re)producere varen arbejdskraft medgår der en bestemt mængde fødemidler, tøj, husrum, varme osv. en mængde der er både biologisk og især historisk bestemt. Værdien af denne mængde er lig med arbejdskraftens værdi. Størrelsen af værdien kan svinge. Kun i ekstreme tilfælde er den lig med eksistensminimum, som regel indeholder den historisk bestemte størrelser herover, f.eks. tobak, brændevin, fornøjelser osv.

Hos Jens Jensen kan man tidligt i 8-timers agitationen finde en formulering som

³. Jørgen Peter Christensen gennemgår i *Lønudviklingen inden for dansk håndværk og industri 1870-1914*, bind 2, Kbh. 1975, de forskellige beregninger. Egentlig uenighed synes kun at foreligge om gennemsnitstallet for 1872.

denne: "Arbejderens Løn vil nemlig aldrig gaa synderlig over eller under hvad der er absolut nødvendigt til Livets Ophold." (tekst nr. 6). Denne variant af forklaringen stammer fra Lasalle og kaldtes "den jernhårde lønningslov". Marx brugte meget krudt på at argumentere imod denne tankegang og fastholde, at også værdien af arbejdskraften er noget arbejderne må kæmpe for. Netop "det historiske" indhold i værdien viser arbejderens evne til at sætte deres fordringer igennem.

Men det særlige med varen arbejdskraft, det som adskiller den fra alle andre varer er, at den kan producere mere værdi end den selv er værd. Denne værdi, merværdien, tilfalder arbejdsgiveren, kapitalisten, arbejdskøberen, principalen eller hvad han nu hedder. Han køber nemlig *råderetten over arbejdskraften i et bestemt og forud aftalt antal timer*. Det er ud af merværdien profitten, jordrenten og renten opstår. Det er merværdien, der valoriserer kapitalen, altså gør den større. Tilegnelsen af merværdien kalder Marx for *udbytning*.

Set ud fra kapitalens synspunkt - og Marx understreger tit, at kapitalisten kun er den med vilje og bevidsthed udstyrede kapital - bør merværdien være størst mulig. Det kan den blive ved at forlænge arbejdstiden, ved at ansætte flere arbejdere, ved at presse værdien af arbejdskraften (presse bøndernes indtægter eller presse arbejderens behov) og ved at bruge maskiner, som forøger arbejderens produktive evne. I en første fase forsøger kapitalisterne normalt at forøge arbejdstiden (ekstensiv akkumulation) i en senere at indføre maskineri (intensiv akkumulation).

Set ud fra arbejderens synspunkt drejer det sig om at hindre nedslidning af arbejdskraften. Derfor må værdien holdes på et historisk rimeligt niveau. Men merarbejdstiden må også holdes nede af samme grund. Presses imidlertid merarbejdstiden for langt ned, så merværdien bliver for lille, tvinges kapitalisten til at lukke eller til at bruge maskineri. Og begge dele betyder umiddelbart arbejdsløshed for arbejderne.

Argumentet med at en kortere arbejdstid fører til en lavere løn afviser de socialdemokratiske ledere altså med den begrundelse, at *arbejdstidens længde ingen indflydelse har på lønnen*, da lønnen er et udtryk for arbejdskraftens værdi, og denne kun udtrykkes ved en del af arbejdstiden.

Argumentet med arbejdsløsheden afvises dels med henvisning til, at flere vil komme i arbejde ved en nedsættelse af arbejdstiden. Og dels med en henvisning til, at maskinerne jo alligevel kommer, bl.a. på grund af konkurrencen fra udlandet.

Det overraskende ved de socialdemokratiske agitatorers argumentation ligger i, at de opererer ud fra en opfattelse af klassekampen som indebærer at kampen drejer sig om merværdiens størrelse. Senere går socialdemokraterne over til "lønketeteorien" ifølge hvilken der kun er en bestemt størrelse ("kagen") til deling. I 1890 så lederne "kagens" størrelse som et relativt problem. Og agitatorisk ligger det overraskende i, at man forsøgte at overbevise tilhørerne om, at sagerne hang sammen på en helt anden måde end man umiddelbart skulle tro.

Udover den økonomiske argumentation henvises også til det hygiejniske aspekt. Arbejderens sundhedstilstand og gennemsnitslevealder forringes ved den lange arbejdstid. Derfor bør den forkortes. Udover en generel henvisning til de elendige kår, enhver arbejder kendte til, brugtes også argumentet med kassationer ved session. Det viste sig nemlig, at byarbejdere gennemgående blev kasseret i langt flere tilfælde en arbejder fra landet.

På det moralske plan henvises til den opløsning af arbejderfamiljerne, som den lange arbejdstid fører med sig. Dårlig pasning af børnene, druk og prostitution er de ikke nævnte forhold, som gemmer sig bag denne del af argumentationen.

Endelig henvises til den manglende åndelige udvikling af arbejderne. På grund af den lange arbejdstid har arbejderne ikke tid til den åndelige udvikling, som borgerskabet. Denne del af argumentationen understreges faktisk ret tit og kædes også sammen med en oplysningsstrategi. Det ses bedst af at 8-timers kravet fra starten udmøntes i parolen om 8

timers arbejde, 8 timers hvile og 8 timers *frihed*. Det hed normalt frihed og ikke fritid. Friheden var det subjektive sted, hvorfra den mere omfattende frihed for klassen skulle sætte af: i fritiden havde arbejderne frihed til oplysning og dannelse. Herigennem ville de blive skikkede til klassens frigørelse og hermed bringe sig selv og menneskeheden fra nødvendighedens til frihedens rige.

Det danske socialdemokrati havde tilsluttet sig beslutningen på kongresserne i 1889. Og det blev De samvirkende Fagforeninger i København, der blev drivkraften i beslutningens realisering. Der var ikke nogen landsorganisation endnu, så det blev det københavnske tilløb hertil, som tog tæten. DsFs dynamiske formand maleren Jens Jensen kastede sig med megen ildhu ind i realiseringen. At det blev et forum som de københavnske fagforeninger, der traf beslutningerne, er en mulig forklaring på, at man fra ret tidligt fortolker Paris-beslutningen derhen, at 1.maj skal være en *fridag*. Faktisk står der intet herom i Paris-beslutningen, selvom det muligvis har ligget i luften.

Især for tyskerne får det den konsekvens, at man her giver afkald på at stoppe arbejdet og forlægger festlighederne enten til om aftenen eller til den 2.maj, som var helligdag i Tyskland (Store bededag). I England betyder tvetydigheden i Parisbeslutningen, at man forlægger maj-festen til om søndagen den 4. maj.

De borgerlige aviser reagerede da også prompte på kravet om fridag og foreslog at følge det tyske eller det engelske eksempel. Og da det ikke så ud til at bide på nogen, foreslog de at myndighederne hellere måtte forbyde demonstrationen, som kun kunne føre til uorden. I øvrigt var det et udtalt ønske hos de borgerlige blade, at arbejdsgiverne kunne nå så vidt som arbejderne og organisere sig. Det skete så småt fra 1880'erne, men først i 1898 blev de samlet i én forening.

Den borgerlige hovedindvending er, at en kollektiv fridag er et brud på kontraktforholdet mellem arbejder og arbejdsgiver. Altså et rent juridisk argument. Det i sig selv er ret tvivlsomt eftersom netop arbejdsretten først er ved at blive til som et selvstændigt område i og med overenskomsterne dukker op. Arbejdsretten er *ikke* blot et særtilfælde af kontraktretten, hvorfor den heller ikke konstrueres som en del af det borgerlige retssystem. Arbejdsretten udskilles som et sær område uden for den borgerlige straffelovs område. Relationerne mellem arbejder og kapitalist er nemlig ikke en kontraktlig relation mellem to ligebyrdige juridiske personer. De tilhører pr. definition to forskellige klasser af juridiske personer.

Social-Demokraten argumenterer imod kontraktbrudsargumentet ved at henvise til, at arbejdsgiverne og det offentlige i endnu højere grad dikterer énsidigt fastsatte fridage i form af helligdage, grundlovsdag, kongens fødselsdag osv., hvor arbejderne uden kompensation mister hele deres fortjeneste. Men det er jo ret beset ikke noget argument, at modparten gør ligeså, kun en retfærdiggørelse. Og det egentlige argument ligger også et helt andet sted. Det ligger i den brug af militære metaforer, som kommer i brug om 1.maj-manifestationens karakter. Den er en tropperevue, en mønstring af arbejderbataljonerne. Den 1.maj skal vise arbejdernes *magt*. Og mod magt argumenterer man ikke. Ejheller for. Den 1.maj var i sin kerne etableringen af en årlig mønstringsdag, hvor arbejderne viste i kimform, hvad det var de var i færd med: at tage magten.

Det er præcis dette sidste træk som er hovedargumentet for "De revolutionære" omkring *Arbejderen*, Det revolutionære socialistiske arbejderparti. I artiklerne herfra lægges vægten især på denne demonstrative side af sagen.

Myndighedernes reaktion er meget forudsigelig. Der er formentlig især to træk ved 1.maj, som er myndighederne ubehagelige. For det første er der tale om en international demonstration og kan der i forbindelse hermed eventuelt ligge skjulte hensigter. For det andet var det bortset fra grundlovsdag første gang siden Slaget på Fælleden i 1872 at arbejdere samledes i stort tal til en offentlig demonstration. Pariserkommunen og anarkistiske attentater

havde vist, at arbejdere andetsteds var parate til hvad som helst. Det nærmeste man framyndighedernes side konkretiserer angsten for arbejderne er med ordet *tumulter*. Man var bange for at masser af arbejdere skulle opføre sig ukontrolleret og lave oprør. Man læste det uformulerede budskab om: magt og ville vise, hvem der reelt havde magten!

Tilladelsen til demonstrationen skulle gives af Københavns Politidirektør Eugen Petersen. Tilladelsen til brugen af Fælleden af Magistraten og Københavns kommandant i fællesskab. Eugen Petersens taktik er efter DsF indgiver den formelle ansøgning den 7.marts 1890, at lade de 3 instanser vente med at give svar før i sidste øjeblik. Hermed opnår han dels at kunne søge råd andetsteds og dels at se tiden an. Råd søger han dels hos sine foresatte i regeringen og dels i udlandet, hos Berlins politipræsident.

Myndighederne besluttede sig for at give tilladelsen til et møde på fælleden, da det ville blive meget svært at omgå grundlovens bestemmelser om borgernes ret til at forsamle sig ubevæbnede. Derimod forbydes procession gennem gaderne. Retten til at nedlægge forbud herimod lå hos politidirektøren/ politimesteren med hjemmel i politivedtægten. Samtidig forbød Eugen Petersen at fanerne blev båret gennem gaderne i udfoldet stand, og at der blev sunget eller musiceret. Og al udskænkning på Fælleden blev forbudt, så arbejderne ikke fuldede sig og blev ukontrollerede af den grund.

Samtidig med at denne indskrænkede tilladelse blev givet indkaldtes Jens Jensen til samtale med Eugen Petersen den 24. april og her indskærpedes ledernes ansvar for forløbet. Og Eugen Petersen nåede til den konklusion, at ledernes ikke var indstillet på andet, end hvad de havde fremlagt. Men kunne man regne med de menige? For en sikkerheds skyld indkaldtes alle mistænkelige til forhør hos politiet og politifolk blev sendt rundt til møder, hvor man kunne tænke sig, der ville blive truffet mistænkelige beslutninger i retning af procession eller værre.

Men frem for alt besluttede regeringen, myndighederne eller hvem det nu konkret var at sætte magtapparatet i alarmberedskab. Formentlig træffes denne beslutning tidligt i april måned på regeringsniveau. Den 10. april 1890 fremgår det at krigsminister Bahnsen skrev til marineminister Ravn ang. mobiliseringsbestemmelser.² Skrivelsen kendes ikke og den kan også godt handle om et andet problem. Men senest samtidig med at DsF får tilladelsen fra kommandanten i København (den 23.april 1890) begyndte det kæmpe arrangement, som den 1.maj omdannede København til et belejret by.

Det forhadte gendarmkorps stillede 123 mand til politiets disposition. Det var mere end korpset rådede over i København, så de måtte hentes fra sjællandske provinsbyer.³ Gendarmerikorpsset var oprettet af Estrup i 1885 i den bevægede tid, da der blev foranstaltet attentat på konseilspræsidenten. Det var beregnet til indsættelse mod civile uroligheder og er udødeliggjort i Henrik Pontoppidans *Skyer*⁴

Politiet rådede over ca. 400 mand i hovedstaden og opgav til flere aviser, at alle 400 skulle sættes ind. Men man var tvunget til at holde nogen på stationerne og til at have et nathold, så i dagsbefalingen af 30. april opgøres det disponible mandskab til 335 mand fordelt i 16 kommandoer. Til gengæld kan politiet ikke stævne eller forkynde den dag og rygterne om

2. Krigsministeriets 3. kontor, registraturbog over ekspederede fortrolige skrivelser 1889-92 A.S. 384/90 og fortrolig 10a/90. Rigsarkivets 3. afdeling.

3. Det fremgår af flere af avisreferaterne af 1.maj-mødet. *Politiken* 3.5.1890 beretter således, hvordan de kommer i hestevogn, medens *Dagens Nyheder* 2.5.1890 meddeler at gendarmen var trukket ind fra landkredsene.

4 . Se også E.O.A. Hedegaard: Det militære gendarmerikorps 1885-1894, *Krigshistorisk Tidsskrift*, 1.5.1967, s. 5ff.

mange civilklædte politifolk ser ud til at være ubegrundede: der var simpelthen ikke folk nok! Kontorfolkene må trække i uniform for at det skal se ud af lidt mere.

Hertil kom så de styrker, som stod under kommandanten i København F.v.Thorkelin. Han opgjorde for politidirektør Eugen Petersen "Normalstyrken" til 1826 menige, konstabler, befalingsmandselever og underofficerer.

Hertil kom marinens folk, som stod under Chefen for Orlogsværftet kontreadmiral Braag. I en skrivelse til marineministeriet den 28. april opregner han, at han fra Orlogsværftet og vagtskibene i havnen kan mønstre ca. 700 mand. Hertil kommer så ca.100, som skal holdes konsigneret i Nyboder, hvortil kan lægges ca. 300 boende i Nyboder. Endelig kan Amalienborg-vagten forstærkes med ca. 60 mand. Ialt ca. 1160 mand.⁵

Flere af aviserne beretter tillige, at husarerne er kaldt ind fra Jægersborg. I hvor stort tal vides ikke. Endelig forstærkes Citadellet Frederikshavn (dvs. Kastellet) med artillerister fra Trekroner. De såkaldte "Socialist-Kardætsker", der var blevet anskaffet i 1885 lå parat til at blive brugt.⁶ Også vagterne ved Tøjhuset og Rosenborg bliver forstærket.

Politidirektøren råder altså over det størst mulige mandskab under våben, der kan sættes i beredskab uden at indkalde soldater fra garnisoner uden for København. I nødstilfælde råder han over mindst 3.500 mand. Og der er udleveret skarp ammunition og håndvåben fra depoterne. Også flere steder i provinsen var militær og gendarmeri sat i alarmberedskab for at kunne hjælpe politiet.⁷

Der er kort sagt regnet med alle eventualiteter. Både ved majdemonstrationen i 91 og 92 holdes soldater og gendarmere i beredskab, men slet ikke i dette omfang.⁸

Da vi ikke kender regeringens eller politiets forestillinger om, hvad der kunne ske, kan man kun ud fra forholdsreglerne dømme, at man troede de københavnske arbejdere i stand til lidt af hvert. Det ser ud til at være sidste gang myndighederne traf så omfattende modforholdsregler mod arbejderne i København. Som sagt traf man igen forholdsregler i 1891 og 92, men i mere "realistisk" målestok. Under de store sammenstød mellem politi og arbejdere i 1918 har man naturligvis haft større styrker til sin rådighed, men så vidt jeg ved, blev hæren ikke involveret. Under påskekrisen i 1920, som implicerede nogle af de mest omfattende konfrontationer mellem politi og arbejdere holdt regeringen Liebes militæret i baghånd. Men at dømme efter Tage Kaarsteds fremstilling var der tale om en mulig forstærkning af politiet med Livgarden og eleverne fra befalingsmandsskolerne.⁹ Politiet omfattede i 1920 godt 800 mand og havde altså den dobbelte slagkraft. I 1920 hvor angsten for revolution var betydelig mere substantiel i 1890 var alarmberedskabet alligevel mindre omfattende.

5. Chefen for Orlogsværftet til marineministeriet 28.april 1890, fortrolig nr. 55, Rigsarkivet.

6. *Social-Demokraten*, 4.5.1890.

7. Ifølge *Social-Demokraten* den 3.5.90 var der også 1.majmøder i Ålborg, Slagelse, Århus og Helsingør. Ifølge samme blad den 4.5.90 tillige i Odense, Kolding, Horsens og Randers. Ifølge samme blad den 6.5.90 tillige i Næstved, Roskilde, Svendborg og Nakskov. Og ifølge bladet den 9.5.90 også i Viborg, Holbæk, Skanderborg og Frederikssund.

8. Se politidirektørens arkiv vedr. 1.majdemonstrationer 1891 og 1892. For de følgende år findes ingen korrespondance med militære myndigheder, således som der gør for 1890-92.

9. Tage Kaarsted: *Påskekrisen 1920*, s.326 : "[...]det står fast, at ministeriet Liebes havde opsuppleret hovedstadens befalingsmandskontingent, ligesom der var ført korporals-, kornet- og sergentskoler til byen."

Det var ikke kun i Danmark, myndighederne reagerede så voldsomt på majdemonstrationen. Overalt i Europa var myndigheder og virksomhedsejere i en fælles front imod projektet. Politimæssige forbud, militært alarmberedskab, skarp ammunition og trusler om fyringer var det generelle svar. Og flere steder kom det til voldelige sammenstød. Ikke mindst i Frankrig, hvor indenrigsminister Constans havde lagt den hårde linje. Både i 1890 og 1891 blev der dræbt arbejdere i sammenstød med politiet. De danske aviser indeholdt meget stof om de udenlandske forberedelser, men vi fandt ikke plads til det i bogen.

Som sagt var det danske socialdemokrati afgjort i front, hvad angår 1.maj-arrangement i 1890 i forhold til f.eks. tyskerne og englænderne. Men det holdt ikke. Selvom den nyopståede 2. internationale på sin kongres i Bruxelles i 1891 skærper bestemmelsen om, at 1.maj om muligt skal være en fredag, og selvom man to år senere på kongressen i Zürich yderligere skærper kravene til majfesten,¹⁰ så omlægger Socialdemokratiet den fra 1891.

I 1891 blev festen holdt søndag den 3.maj, så arbejderne undgik at holde fredag. I 1892 faldt 1.maj på en søndag, så her var bevægelsen fri for problemet. De revolutionære havde 1.majmøder både 1891 og 92 og begge år på dagen; herefter hører vi ikke mere til dem. I 1894 holdtes der *aftenmøde* den 1.maj. I 1895 holdtes demonstration søndag den 5.maj. I 1896 blev der holdt demonstration den 1.maj, men først kl. 16.30, dvs. efter arbejdstid for mange. I 1897 holdt man demonstrationen søndag den 2.maj og i 1898 faldt 1. maj igen på en søndag. Fra 1891-98 slingrede man sig altså igennem uden at 1.maj krævede en fredag.

I 1899 vendte man tilbage til at holde majfesten fast den 1.maj uanset ugedagen, også når det krævede en fredag. Og i år 1900 blev det for første gang tilladt at gå i procession fra Østervold til Fælleden. Det fortsatte, også da man forlagde majfesten til Søndermarken fra 1902. Man samledes da på Halmtorvet og gik derfra i procession. Fra 1905 blev demonstrationen forlagt til Kongens Have og her var den indtil den i 1913 vendte tilbage til Fælleden med optog og det hele (1909-12 havde procession igen været forbudt). Og siden da har 1.maj og Fælledparken hørt nøje sammen i København.

De ansatte i de statslige virksomheder blev alle på forhånd underrettet om, at de ville blive fyret, hvis de uden gyldig grund og tilladelse fra deres foresatte udeblev fra arbejde den 1.maj. Det samme gjaldt de ansatte ved fæstningsanlæggene. Og det kom til afskedigelser.

Foreningen af danske Bogtrykkere udsendte en lignende advarsel, som typograferne besvarede med en resolution om, at det var i strid med tariffen og at de ville etablere blokade mod trykkerier, hvor der skete afskedigelser.¹¹ *Politiken* indførte 8-timersarbejde og udkom sammen med *Social-Demokraten* ikke den 2.maj. Typograferne mener selv, at de var 300 den 1.maj.¹² Lørdag den 3.maj, som var første arbejdsdag efter Store Bededag, begyndte problemerne. Flere steder blev de truet med afskedigelser.¹³ Men det endte med, at sagen blev ordnet ved voldgift.¹⁴ En voldgiftsret bestående af halvt opsagte typografer og halvt principaler blev vedtaget den 5.5.¹⁵

10. Maurice Dommange: *Histoire du Premier Mai*, Paris 1953, 256.

11. *Typograf-Tidende*, 9.5.1890.

12. *Typograf-Tidende*, 9.maj 1890.

13. *Politiken* 4.5.90 og *Social-Demokraten* 8.5.90.

14. Georg Nørregaard: *Arbejdsforhold indenfor dansk Haandværk og Industri 1857-1899*, København 1943, s.475.

15. *Social-Demokraten* 8.5.90.

På B&W blev arbejderne afskediget den 3. maj, men genansat den 5.maj. På Tuborg afskediges 23.¹⁶ På Helsingør Skibsværft afskedigede den berygtede støbemester Pukkel Jens 4 arbejdere.¹⁷ Men generelt synes arbejdsgiverreaktionen *efter* den 1. maj at have været meget mat i forhold til truslerne *før*.

Hovedtemaet for majdemonstrationen var jo kravet om 8 timers arbejdsdag, eller 48 timers arbejdsuge. Fra 1899 til 1918 lykkes det at få nedsat den gennemsnitlige arbejdstid fra 10,1 til 9,5 time/dag. Men det holdt alligevel hårdt at få 8-timers kravet igennem ad forhandlingens vej eller som lov. Derfor tog de københavnske byggefag, hvor syndikalisterne stod stærkt, i sommeren 1918 sagen i egen hånd ved simpelthen at indføre den såkaldte weekend-ordning: lørdag gik man hjem kl. 12! Det førte til en mere omfattende kampagne for nedsat arbejdstid, som ikke mindst Murenes Fagforening blev ledende i. Bevægelsen udvidedes, men døde ud i efteråret 1918 på grund af de bøder fagforeningerne blev pålagt. Arbejdsgiverne frygtede at lokale forhandlinger skulle føre til lokale aftaler om 8-timers dag og spillede i januar 1919 hårdt ud med lockout i byggefagene. På trods af modstand i Socialdemokratiet mod aktionen lykkedes det DsF presset af medlemmerne at lande på en overenskomst med arbejdsgiverne den 17.maj 1919, som indførte 8-timersdagen. Udenfor var land- og sø-arbejdere. De kom til at vente mange år på normalarbejdsdagen.¹⁸ I 1889 blev også kravet om ligeløn for kvinder første gang formuleret. Også det kom til at vente mange år.

16. *Social-Demokraten* 3.5.90.

17. Georg Nørregaard: *Arbejdsforhold indenfor Dansk Haandværk og Industri 1857-1899*, København 1943, s.149 og Bertolt, Christiansen og Hansen: *En Bygning vi rejser I*, København 1954, s.214.

. Se Søren Kolstrup: 8-timers dagen. Kravets formulering og dets gennemførelse i Danmark, *Erhvervshistorisk Årbog* 1972, s.7ff.